

Myśliński, Jerzy

"Bibliografia publikacji podziemnych
w Polsce : 13 XII 1981 - VI 1986",
Józefa Kamińska, Paryż 1988 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 29/2, 138-139

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

1890), „Wędrowiec” (Lwów 1863—1906), „Życie Kościelne” (Petersburg 1914—1917), a także kilka pism noszących tytuł „Kurier Polski”, „Ogniwo” czy „Przedświt”⁸.

Uwagi dotyczące koncepcji, kryteriów doboru i selekcji nie umniejszają jednak przydatności pracy. Zawiera ona ponad tysiąc tytułów czasopism, a oprócz opisu bibliograficznego informuje o miejscu przechowywania poszczególnych z nich. Posługiwanie się katalogiem ułatwiają trzy indeksy. Mimo pewnych usterek recenzowana praca jest znakomitą pomocą dla badaczy, a warsztat bibliograficzny historyków został wzbogacony o kolejną przydatną pozycję.

Andrzej Gulczyński

Józefa Kamińska, *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce 13 XII 1981—VI 1986*, Paryż 1988, Editions „Spotkania”, ss. 560, il.

Kilkanaście redakcji i kilku bibliografów usiłowało rejestrować publikacje tzw. drugiego obiegu. Najpełniejszą z dotąd udostępnionych prac na ten temat jest jednak bez wątpienia książka J. Kamińskiej, która podjęła się zadania niezwykle trudnego. Rejestrowała ona przecież druki nielegalne, gromadzone dla celów dokumentacyjnych głównie przez rozproszonych wydawców (choć zapewne było to dla nich zadanie drugorzędne), niektóre biblioteki krajowe i zagraniczne i — rzecz jasna — organy powołane do ścigania tej formy wystąpień przeciw prawu. We wstępie autorka pisze, że nie mogła dotrzeć do tych zbiorów wydawnictw nielegalnych, które powinny posiadać największe zasoby. Zastrzega przeto, że zapewne nie jest to rejestr pełny, zarówno gdy mowa o poszczególnych tytułach, jak i o kompletności opisu. Pozostawiając na boku rejestr druków zwartych, obejmujący 2087 pozycji w części głównej i 183 pozycje w aneksie (aneksy obejmują opisy z pierwszej połowy 1986 r.), zajmujemy się pokrótce periodykami. Autorka opisała, w większości z autopsji, 1397 tytułów wydanych do końca 1985 r. oraz 57 tytułów, które ukazały się w pierwszej połowie 1986 r. Notabene, wszystkie opisy, zarówno czasopism, jak i druków zwartych, uzyskały ciągłą numerację, co nieco utrudnia korzystanie z bibliografii.

Trudno stwierdzić, jak pełny jest to rejestr wydanych w konspiracji druków, a w szczególności periodyków. Przypuszczać można, że ogarnia on przeważającą większość tytułów, natomiast bez wątpienia najwięcej uzupełnień dotyczyć będzie okresu ukazywania się poszczególnych czasopism i ewentualnych zmian w tym czasie elementów bibliograficznych. Liczbę tytułów czasopism tzw. drugiego obiegu wydanych w latach 1976—1981 ocenia autorka na niespełna 200. Gdy zaś chodzi o omawiany okres, w poszczególnych latach ukazywało się łącznie: w 1982 r. — 766 tytułów, w 1983 — 617, w 1984 — 536, w 1985 — 491, w pierwszej połowie 1986 — 343 tytuły. Najwięcej nowych tytułów powstało w 1982 r. (734), potem zaznacza się tendencja malejąca: 282, 185, 133 i 58 tytułów. Prezentowany na s. 18 wykres przedstawia początek zanikania zjawiska prasy podziemnej, Autorka szacuje, że w omawianym okresie ukazało się łącznie ok. 25 tys. numerów czasopism, trudno natomiast znaleźć wiarygodne dane o nakładach większości spośród nich, by ocenić rozmiary zjawiska. Z opisów można wnioskować, że większość tytułów miała charakter regionalny i lokalny, wyłączając periodyki o charakterze esejistyczno-publicystycznym i społeczno-kulturalnym. Nie ma też pełnego obrazu częstotliwości wydawania poszczególnych tytułów, gdyż o 54% pozycji autorka nie

⁸ *Spis tytułów prasy polskiej 1865—1918*, opr. A. Garlicka przy udziale zespołu Pracowni, Warszawa 1978; *Prasa polska w latach 1661—1864*, Warszawa 1976; *Prasa polska w latach 1864—1918*, Warszawa 1976; E. Banaś, *Dzienniki katolickie w Polsce do 1939 r.*, KHPP, 1986, z. 1, s. 47—55.

miała informacji (34% opisów nie powstało na podstawie autopsji). Jak zwykle w przypadku prasy nielegalnej, większość tytułów nie ma określonej częstotliwości; dominują miesięczniki, dwutygodniki i tygodniki, były jednak także dwa dzienniki. Cztery piąte opisywanych tytułów to biuletyny informacyjne, przede wszystkim „Solidarności” oraz innych organizacji. Wśród pozostałych 20% tytułów dominowały społeczno-polityczne, społeczno-kulturalne, satyryczne, przeglądy prasy itp.

Jest zjawiskiem typowym dla prasy tego rodzaju, że część jej nie podaje miejsca wydania. Nic też dziwnego, że głównym miejscem wydania jest Warszawa (24%). Na dalszych miejscach można wymienić: Wrocław, Kraków, Gdańsk, Poznań, Szczecin, Lublin, Katowice, Łódź, Bydgoszcz i blisko 150 innych miejscowości.

Gdy się przegląda alfabetyczne zestawienie opisywanych tytułów czasopism, uderza fakt, iż ogromną ich większość stanowią efemerydy. Tylko mniej niż 10% wszystkich pozycji można zaliczyć do dłużej istniejących i cyrkulujących w większej liczbie egzemplarzy, choć też nie bez przerw wydawniczych. Wśród tego odsetka najwięcej tytułów wydawały ośrodki regionalne „Solidarności”. Były to głównie biuletyny aktualności, ale dostrzegamy wśród tej grupy także periodyki społeczno-kulturalne, jak krakowska „Arka”, społeczno-polityczny warszawski „Głos”, „Krytyka”, „Kultura Niezależna”, „Kurs”, „Miesięcznik Małopolski”, wrocławski „Obecność”, szczeciński „Obraz”, warszawski „Vacat”. Sporo jest też czasopism młodzieżowych, w szczególności studenckich, są też czasopisma zakładowe, wydawane przez struktury „Solidarności” w wielkich zakładach pracy.

W dziejach tej prasy — miejmy nadzieję, że całej — pierwsza połowa 1989 r. powinna stać się datą przełomową. Symbolem zapewne stanie się zamknięcie na numerze 290 „Tygodnika Mazowsze” w maju 1989 r., w związku z ukazaniem się legalnej opozycyjnej „Gazety Wyborczej” 8 maja 1989 r., bowiem wcześniejsze pojawienie się na rynku czytelnicy „Res Publici” takim przełomem się nie stało. Jako historyk prasy mogę tylko wyrazić pragnienie, by zarejestrowana przez J. Kamińską podziemna prasa stała się odtąd obiektem badań jako zjawisko oglądane z odpowiedniego dystansu czasowego. Trzeba ją będzie poddawać analizie łącznie z równoległymi periodykami stworzonymi przez najnowszą polityczną emigrację; pod względem dokumentacyjnym jest ona już uporządkowana przez Jana Kowalika w piątym tomie *Bibliografii czasopism polskich wydanych poza granicami kraju od września 1939 r.* (Lublin 1988) i choć obejmuje tylko materiał z lat 1973—1984, łatwo będzie kontynuować to pożyteczne dzieło dokumentacyjne.

Jerzy Myśliński

Jerzy Długosz, *Słownik dziennikarzy regionu pomorsko-kujawskiego*, Bydgoszcz 1988, ss. 156.

W notce od wydawcy (dlaczego nie od autora?) czytamy: „W intencjach autora leżało pragnienie możliwe rzetelnego i kompletnego przedstawienia sylwetek wszystkich dziennikarzy, którzy związani byli z prasą pomorsko-kujawską od roku 1848 oraz pracowali w miejscowych rozgłośniach radiowych i lokalnym ośrodku telewizyjnym co najmniej trzy lata”. W ten sposób dowiadujemy się, jakie kryteria doboru nazwisk do prezentowanego opracowania autor zastosował. W *Słowniku* znajdziemy więc nazwiska ludzi związanych z prasą pomorską i kujawską na stałe, ale także tylko okresowo, później natomiast znanych już z tytułów ogólnopolskich. Autorowi udało się zgromadzić informacje o przeszło czterystu dziennikarzach i wydawcach. Są to noty o różnej objętości i wartości — na ogół biogramy kilku- lub kilkunastozdaniowe, zawierające podstawowe dane personalne